

УДК 712.2

к.арх., доцент Рубан Л.І.,

knuba.landscape@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5973-4362.

Київський національний університет будівництва і архітектури

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Розкриваються теоретичні основи методу визначення природних історико-культурних «еталонів-аналогів», як одного із можливих методів для визначення та уточнення історико-культурного потенціалу прибережних територій. Метод розроблено та запропоновано Автором в складі загальних методичних рекомендацій щодо архітектурно-ландшафтної організації прибережних територій (історико-культурний та туристичний блок) [1, 2, 3].

Ключові слова: природний водний об'єкт, архітектурно-ландшафтна організація прибережних територій, спадщина ЮНЕСКО.

Стан проблеми. Захист природних історичних ландшафтів з кожним роком стає все більш злободенним. Цю тенденцію підтверджує як досвід сучасної містобудівної політики багатьох держав світу, так і зацікавленість ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій. Території природних водних об'єктів, цілком або частково, все частіше залучаються до складу як об'єктів спадщини, так і їх охоронної та буферної зон, але в вітчизняній науці та практиці вони залишаються детально не дослідженими. Містобудівна практика потребує нових методів щодо ставлення до природних водних об'єктів в процесі ідентифікації та збереження спадщини України, які є дуже важливими для розкриття різноманітного потенціалу природних водойм та їх прибережних територій.

Вивченість питання. До історичних робіт, які розкривають роль водних об'єктів як колисок цивілізацій, що виникли та розвилися на їх берегах, віднесено фундаментальні наукові теорії та труди початку 20 ст.: Мечникова Л., Февра Л., Броделя Ф., Яворницького Д.І. та інших [3]. Сучасні дослідження початку 21 ст. присвячені вивченню культурної історії ріки або моря, які розглядаються із наднаціональної перспективи держав, розташованих на їх берегах, До таких робіт належать, наприклад, наукові труди Рава У. щодо Європейських річок Ельби, Одери та інших [3], або Брудбенку К. стосовно сучасних досліджень Середземномор'я. Серед праць вітчизняних науковців щодо загальних питань формування культурного ландшафту, захисту ландшафтів історичних місцевостей та поселень, взаємовідносин культурного

та природного ландшафтів потрібно відзначити труди Олейнік О.П., Коротун І.В., Звіряки А.І., Мельника Н.Б., Єгорова Ю.І. та інших.

Формування цілей статті. Стаття спрямована на розкриття теоретичних основ одного із можливих методів визначення та уточнення історико-культурного потенціалу прибережних територій - *методу визначення природних історико-культурних «еталонів-аналогів»*, який розроблено та запропоновано Автором в складі *загальних методичних рекомендацій щодо архітектурно-ландшафтної організації прибережних територій*, в рамках історико-культурного та туристичного блоку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Згідно Закону України «Про охорону культурної спадщини» (2000), під *об'єктом культурної спадщини* мається на увазі «визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи *водні об'єкти*, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність» [4, стаття 1].

На території України станом на 2017 р. до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО належать 7 пам'яток: 6 культурного та 1 природного типу [5]; серед яких дві безпосередньо пов'язано з природними водними об'єктами: міжнаціональна пам'ятка «Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи» (2007), територія яких насичена гірськими річками та озерами, та «Стародавнє місто Херсонес Таврійський» (2013), розташоване на узбережжі Чорного моря. Список об'єктів спадщини ЮНЕСКО України постійно зазнає змін та розширюється. Так, в 2011 року об'єкт «Букові праліси Карпат» було розширено за рахунок включення до Списку об'єктів Світової спадщини давніх букових лісів Німеччини, а 2017 року цей об'єкт було розширено за рахунок об'єктів з 9 європейських країн, у тому числі було додано 9 українських об'єктів. В той же час, об'єкт «Києво-Печерська лавра», що ввійшов до списку ЮНЕСКО в 1990 р., та є неперевершеною перлиною правобережжя долини Дніпра, поки що формально пов'язаний із природними ландшафтами історичного Борисфену, без яких, фактично, його навіть неможливо уявити. Унікальні схили Дніпра та природні острови русла охороняються із 2010 року тільки на місцевому рівні - ландшафтний об'єкт культурної спадщини «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра» (наказ Міністерства культури і туризму № 58/0/0/16-10 від 03.02.2010 р.). Виправлення такої

ситуації потребує нових підходів, які б відповідали сучасним світовим тенденціям.

Запропонований Автором *метод визначення природних історико-культурних «еталонів-аналогів»* спрямовано на «підкреслення» значення водних об'єктів та їх частин в структурі об'єкту спадщини за допомогою введення відповідного критерію - *критерію природного водного об'єкту*, який дозволяє більш ґрунтовно та всебічно розкрити цінність його історико-культурного значення.

В якості методологічної бази для методу використовуються: натурні обстеження; наукові, проектні та літературні джерела; матеріали архівів та міжнародних інституцій, зокрема Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Визначальним критерієм відбору є наявність частин водних систем або, іншими словами, «водних складових» в складі об'єкту спадщини. Під «водними складовими» розуміється: море, річка або озеро та їх частини, такі як затока, дельта, тощо. Розроблений метод складається із трьох етапів: загально-підготовчого, аналітично-пошукового та порівняльного. На першому, загально-підготовчому етапі, на основі систематизації та графоаналітичного аналізу вихідних даних виявляються можливі зони конфлікту; проводяться планувальний аналіз та диференціація ділянок прибережних територій за кількісними та якісними показниками та визначаються ділянки або зони прибережних територій із найбільшим зосередженням та якісним складом історико-культурної спадщини. Результати такої підготовки можуть бути представлені у вигляді спеціальних схем та планів на ландшафтній топографічній основі місцевості. Другий, аналітично-пошуковий етап, присвячено вивченню на основі класифікаційного підходу до відбору та визначенню «еталонів-аналогів» за різноманіттям природних водних об'єктів та їх частин в складі існуючих об'єктів спадщини. Для цього опрацьовується списки об'єктів спадщини в світі, за наявністю схожих вихідних умов. Наприкінці проводиться відповідна класифікація з врахуванням якісних та кількісних показників, що дозволяє сформувати набір «еталонів-аналогів» існуючих об'єктів спадщини із різними природними водними об'єктами або їх частинами в своєму складі. На третьому, порівняльному етапі методичного підходу виконується перевірка відповідності результатів отриманих наприкінці дослідження першого етапу до набору «еталонів – аналогів», виявлених на другому етапі, та отримання зворотного впливу на прийняття рішень щодо обґрунтування можливого підвищення «статусу» об'єкту культурної спадщини, що відповідає критерію наявності природного водного об'єкту. В разі позитивного висновку «статусу» об'єкту може підніматись, наприклад, від

місцевого до національного і вище, до отримання міжнародного статусу - «об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО».

Отже, на думку Автора, постає правомірність підняття питання щодо майбутнього унікальних ландшафтів долини Дніпра в Києві. Хоч жодна європейська столиця не може похвалитися вихідною ситуацією наявності недоторканих природних ландшафтів островів річкової долини в центрі міста, до складу об'єктів спадщини ЮНЕСКО вони не входять, на відміну від деяких європейських країн. На основі використання нового методу із списку об'єктів спадщини ЮНЕСКО в випадку Києва можна виявити наступні «еталони-аналогі»: берега р. Дунай, квартал Будайської фортеці та вул. Андраші, Будапешт, Угорщина, (1987) та береги річки Сени поміж мостами: Бір-Акеім (Pont de Bir-Nakeim) та де-Сюллі (Pont de Sully), Париж, Франція, (2001).

Автор впевнений, що застосування в цьому випадку *методу визначення природних історико-культурних «еталонів-аналогів»* дозволить всебічно обґрунтувати питання підвищення статусу цієї території та включення їх у склад об'єктів спадщини ЮНЕСКО. Під час використання нового методу до уваги має бути враховано: унікальна історико-культурна спадщина берегів, незаймана природа островів Дніпра, просторова оцінка контрасту двох берегів, тощо. Такий підхід характеризується більш уважним ставленням до природних ландшафтів, які є невід'ємною часткою більшості культурних пам'яток, розширюють межі територій, що охороняються та зберігаються, задовольняючи в такий спосіб й природоохоронні вимоги.

Висновки

1) Зміна парадигми співіснування із водним об'єктами пов'язана із глобальними змінами соціально-економічного, технологічного та кліматичного характеру. Найбільш значимим свідченням зміни ставлення до водних об'єктів, як до елементів природних ландшафтів із особливостями спільної культури та спадщини, є зміни в тенденціях формування всесвітнього надбання людства, що відображено в Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Сьогодні природні ландшафти розглядаються як невід'ємні складові багатьох об'єктів культурної та природної спадщини, що вважаються надбанням людства. Значна кількість об'єктів спадщини пов'язана у тій або інший спосіб із природними водними об'єктами та/або їх частинами.

2) Для умов України зміна парадигми співіснування із водним об'єктами пов'язана із змінами в суспільному житті країни, які вплинули на ставлення до річок і озер держави, не тільки як до «водних ресурсів», але й як до елементів природних ландшафтів з особливостями спільної культурної та природної спадщини. Виконання національної стратегії розвитку України

спрямована на гармонізацію до загальних світових тенденцій природоохоронної та екологічної безпеки, поглиблення взаємодії з відповідними структурами ЮНЕСКО, забезпечення дотримання міжнародних правових зобов'язань у сфері захисту і збереження культурної та природної спадщини країни. Зокрема, Україна підписала близько 70 міжнародно-правових актів універсального, регіонального та двостороннього характеру [1].

3) Зміна парадигми ставлення до природних водних об'єктів та подальший розвиток теорії містобудування та ландшафтної архітектури потребують розроблення методологічної бази, що відповідає сучасним соціально - економічним умовам. В статті доведено необхідність вивчення та врахування природних водних об'єктів для підвищення «статусу» пам'яток архітектури, історії, тощо в природних ландшафтах міст. Одним із методів для визначення та уточнення історико-культурного потенціалу прибережних територій може слугувати розроблений особисто автором *метод визначення природних історико-культурних «еталонів-аналогів»* в складі загальних *методичних рекомендацій щодо архітектурно-ландшафтної організації прибережних територій* (історико-культурний та туристичний блок). Отже, можна констатувати доцільність, своєчасність та необхідність застосування методу для більш глибокого розкриття історико-культурного потенціалу територій у зв'язку із природними водними об'єктами.

4) Головні положення методичного підходу було апробовано в роботах міжнародних наукових конференцій, форумів, практикумів: в Україні – конференція Софія Київ, 2013, практикум Tempus, КНУБА, 2015, конференція Одеса – 2017; за кордоном - конференція Стамбул 2016, міжнародний форум Більбао 2016, конференція SGEM – 2016 Болгарія [2, 3].

Література:

1. Рубан Л.І. Архітектурно-ландшафтна організація прирічкових територій: навч. посібник / Л.І. Рубан / за редакцією проф. Панченко Т.Ф. – К.: КНУБА, 2013. – 92 с.
2. Ruban L. Urban Waterfront Recreation Territories: The Character of Modern Architectural & Landscape Organization / CPUD'16 / International City Planning and Urban Design conference Proceedings Book, April 8-9, 2016, Istanbul, organized by DAKAM (Eastern Mediterranean Academic Research Center) / Istanbul, DAKAM Publishing, 2016. - P. 56-68. ISBN 978-605-9207-21-8
3. Ruban L., Architectural & Landscape Organization of Waterfront Territories: Historical – Cultural Potential, // Conference Proceedings of International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Science and Arts SGEM 2016 “History of Arts, Contemporary Arts, Performing & Visual Arts, Architecture and

Design”, Book 4, ISBN 978-619-7105-78-0, ISSN 2367-5659, DOI: 10.5593/sgemsocial2016B43, published by STEF92 Technology Ltd., Bulgaria, Sofia, 2016. – P. 229-236. (in English) (Web of Science)

4. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000), № 1805-III, що прийнятий Верховною Радою України 8 червня 2000 року - <https://zakon.help/law/1805-III/>

5. Список об’єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО України - <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ua>

Рубан Л.И.

кандидат архитектуры, доцент,
докторант кафедры ландшафтной архитектуры
Киевского национального университета строительства и архитектуры

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА ВОДНЫХ ОБЪЕКТОВ

В статье раскрываются теоретические основы метода определения природных историко-культурных «эталонов-аналогов», как одного из возможных методов для определения и уточнения историко-культурного потенциала прибрежных территорий. Метод разработан и предложен Автором / Рубан Л.И. в составе общих методических рекомендаций по архитектурно-ландшафтной организации прибрежных территорий (историко-культурный и туристический блок).

Ключевые слова: природный водный объект, архитектурно-ландшафтная организация прибрежных территорий, наследие ЮНЕСКО.

Ph.D. Arch, Assoc. Prof. Ruban L.,
Doctorate of Landscape Architecture Chamber
Kiev National University of Construction and Architecture

MODERN APPROACHES TO THE EVALUATION OF THE HISTORICAL AND CULTURAL POTENTIAL OF WATER BODIES

The shift in paradigm of coexistence between humans and water bodies is caused by global economical, technological and climate changes. One of the strongest evidences of changes in the attitude to water bodies, as to elements of nature, featuring rich cultural and historical heritage, are the changes in trends of forming of UNESCO world heritage list. Today natural landscapes are considered as an integral

part of many cultural and natural world heritage objects. Quite considerable number of world heritage object is ties in some way to natural objects or their components. This problem is also in a high importance for the Ukrainian architectural and landscape practice as well.

The article presents the theoretical foundations of the method of definition of natural historical and cultural "standards-analogues" as one of the possible methods for defining and clarifying the historical and cultural potential of coastal and riparian areas. The method was developed and proposed by the author in the form of general methodological recommendations for the architectural and landscape design of coastal and riparian areas (especially concerning the historical-cultural and tourist aspects).

The method of definition of natural historical and cultural "standards-analogues" aims the emphasizing of the value of water bodies and their components as integral parts of world heritage objects by means of introduction the corresponding criteria – the criteria of containing of water bodies component. This allows perform the more proven evaluation of object's value, which may serve as a background for confirming or enhancing of the object's status.

As a methodological foundation of this method, the following sources can be used: on-site full-scale investigations; scientific, project and literature materials; archive and international institutions materials, e.g. materials of UNESCO World Heritage Centre. The decision criteria for selecting the heritage object for further investigation is the criteria of containing of water body component as its part. The examples of water components can be river, sea, lake or their part, e.g. gulf, strait, etc. The method consists from three phases: general preparation, analytical research and comparison.

The shift in paradigm in attitude to water bodies and further progress in urban development theory and landscape architecture demand the development of the methodological background, which should meet modern social-economical needs. The proposed method could serve as a strong support in this regard.

Key words: natural body of water, architectural and landscape design of coastal and riparian areas, UNESCO World Heritage.